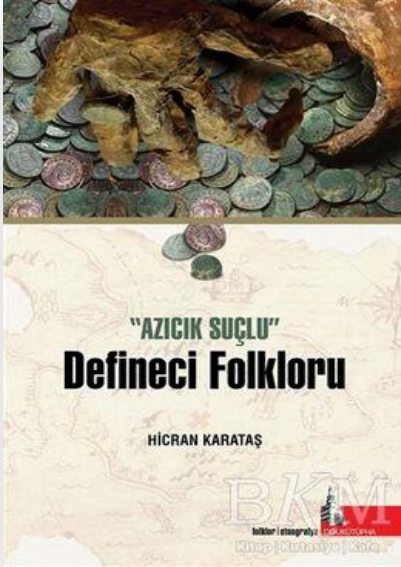

HİCRAN KARATAŞ, “AZICIK SUÇLU” DEFİNECİ FOLKLORU, İSTANBUL, 2021, DOĞU KÜTÜPHANESİ YAYINLARI

Emine KALENDER*

“Azıcık Suçlu” Definecilik Folkloru adlı eser, Türk Halk Bilimi ve Türk Halk Edebiyatı alanında çalışmalar yürüten Dr. Öğretim Üyesi Hicran Karataş tarafından yayıma hazırlanmış ve Aralık 2021 yılında Doğu Kütüphanesi Yayınları tarafından 296 sayfa olarak basılmıştır.

Suç Folkloru, definecilik folkloru ve halk hukuku başlıkları altında değerlendirilebilecek olan eser, definecilik faaliyetini, defineciler arasında oluşan kültürü ve folkloru altmış sekiz izinsiz defineciden derlenen bilgiler doğrultusunda incelemektedir.

Eser; giriş, metodoloji, sonuç ve ekler kısımları dışında üç ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, insanlık tarihi kadar eski olan suç olgusuna, sosyal bilimcilerin suça bakış açılarına, suç ve suçlu ile ilgili şimdiye kadar yapılan çalışmalara, defineciliğin kriminoloji sahasında hangi başlık altında incelendiği ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Buna göre definecilik, organize suç çatısı altında değerlendirilen tarihi eser kaçakçılığı suçunun ilk basamağını oluşturmaktadır.

* Araş. Gör.-Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / Trabzon-eminikalender@ktu.edu.tr (Orcid: 0000-0001-8905-466X)

Eserin metodoloji bölümünde çalışmanın aşamaları aktarmıştır. Çalışma konusunun ve alanının seçimi, definecilerin arasında nasıl dâhil olduğu ve onların güvenlerini kazanmak noktasında nasıl bir tutum sergilendiği, derlemeler ve gözlemler sonucunda elde edilen verilerin çalışmada nasıl işlediğini bu bölümde anlatılır. Yine aynı bölümde suç olgusu tartışılır, suç ve suçlu teorilerine yer verilir. Definecilik, devlet nezdinde suç kabul edilmesine rağmen toplum tarafından suç olarak değerlendirilmediği çalışmada belirtilmiştir. Defineciler ise gasp, tecavüz hırsızlık, cinayet gibi toplum huzurunu bozacak yüz kızartıcı herhangi bir faaliyette bulunmadıkları için toplum tarafından tehlikeli görülmezler. Bu nedenle halk nezdinde tam anlamıyla suçlu olarak kabul edilmezler ve suçlu kategorileri arasında “sözde suçlular” başlığı altında değerlendirilirler. Bu yüzden defineciler, çalışmaya da isim verildiği üzere toplum nezdinde “azıcık suçludurlar.” Bu bağlamda eserde, definecilere toplumsal bakış açısıyla yaklaşmış ve defineciler, az suçlular olarak değerlendirilmişlerdir.

“Suç, Kültür ve Folklor” başlığını taşıyan birinci bölüm, üç alt başlığa ayrılır. “Suç ve Kültür: Kime Göre, Neye Göre Suçlu” başlığında, suç ve kültür ilişkisi içinde definecilik faaliyeti değerlendirmeye alınır. Suç, genel anlamıyla toplumsal kuralları çiğneyen, sosyal yapıyı zedeleyen dolayısıyla toplum içinde istenmeyen eylem ve davranışlardır. Bununla birlikte bir eylemin suç olarak kabul edilip edilmemesini kültür ve zamana göre değişiklik gösterir. Yazılı Hukuk ve sözlü hukuk suça, farklı bakış açılarıyla yaklaşır. Buna göre yazılı hukuk nezdinde suç olarak kabul edilen bir davranış veya eylem toplum tarafından suç olarak algılanmayabilir. Yine yazılı hukuk kurallarına aykırı olarak davranmak “suç” kabul edilirken, sözlü hukuk kurallarına uymamak yazılı hukuk tarafından “sapma” olarak değerlendirilir. Bununla birlikte yazılı hukukta tanımlanmış bir eylemin toplum kanunlarına “sapma” olarak değerlendirildiği de görülür. Definecilik de yazılı hukuk kurallarının suç olarak tanımlanmasına rağmen toplum kuralları noktasında “sapma” olarak değerlendirilen bir eylemdir. Çünkü defineciliğin suç olması sözlü hukukta tanımlanmamış bir eylemdir.

“Suç Folkloru” başlığında yazar, defineciliğin bir grup etkinliği olması üzerinden yola çıkarak grubun definecilik etrafında oluşturduğu bilgiyi suçlu folkloru içinde değerlendirir. Grup olmanın ön koşulu kendine has bir folklor üretmesidir. Folklor, grup içi aidiyet duygusunu pekiştirirken grubun devamlılığını da sağlar. Defineciler de definecilik faaliyeti etrafında bir araya gelirler. Defineciliğin yazılı hukuk tarafından suç kabul edilen bir eylem olması definecilik faaliyetini suçlu folkloru içinde değerlendirmeyi gerektirir.

“Folklorlarda, Folklorla Kriminalizasyon Süreci” başlığında kriminalizasyon ile folklorun ilişkisinden bahsedilir. Kriminalizasyon, suçlunun henüz suçu işlemeyen önce toplum tarafından belirli kişilikler, fiziksel özellikler, davranış ve suç potansiyeline dair inanç ve tavır geliştirmesidir. Folklor anlatıları da kriminalizasyon süreci ile benzerlik

gösterir. Çünkü folklor anlatılarında suç ve suçlu profillerine yer verilir. Bu anlatılar o kadar çok tekrar edilir ki insanlar arasında suç ve suçluya karşı farkındalık oluşur. Böylece özellikle gençlerin suça ve suçluya karşı tedbirli olmaları sağlanır.

“Define ve Definecilik” başlığını taşıyan ikinci bölüm, üç başlık altında incelenir. “Defineleri Kim, Kimin İçin Gömdü?” başlığında coğrafyanın definecilik üzerinde etkisinden söz edilir. Defineler, genellikle kadim uygarlıkların yaşadığı coğrafyalarda aranır. Anadolu toprakları pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmış kadim topraklardır. Bu nedenle define için oldukça uygundur. Anadolu definecileri; savaş, göç, ticaret, salgın gibi nedenlerden dolayı yaşadığı toprakları terk etmek durumunda kalan gayrimüslimlerin değerli eşyalarını geri dönmek umuduyla gömdüklerine inanırlar. Bu nedenle defineciler, kadim uygarlıkların yaşadığı bölgelerde define işaretlerinin izini sürerler. Çalışma sahası için seçilen Karabük, Kastamonu ve Bartın illeri de özellikle Rumların mübadele öncesinde yaşamış oldukları bir sahadır. Dolayısıyla define aramaları için uygun bir coğrafyadır.

“Kanunlar Önünde Defineci: Türk Milletine Karşı Suçlu”, başlığında definecilik faaliyeti, toplumsal, dini ve hukuksal acıdan değerlendirilir. Definecilik, dini olarak yasaklanmamıştır. Aynı zamanda sözlü hukukta da tanımlanmış bir suç değildir. Bununla birlikte defineciler, halk nezdinde suçlu sayılmasalar da aslında Türk Milletinin kültürel mirasını kanunsuz yollarla dışarıya çıkışına neden oldukları için suçludurlar. Anadolu’nun kültür mirası açısından zengin olması, definecileri bu mirasın hiç tükenmeyeceği yanılgısına düşürmektedir. Bu nedenle definecilik faaliyeti Anadolu’da hala sürdürülmeye devam etmektedir.

“Pazar Ekonomisinde Defineler ve Defineciler” başlığında, kültür varlıklarının pazardaki değeri ile definecilerin, pazarındaki konumlarından bahsedilir. Bir kültür varlığının pazar değeri, ait olduğu dönem ile gün yüzüne çıkarıldığı zaman üzerinden hesaplanır. Kültür varlığına atfedilen kutsallık ve değer, çıkarılan nesnenin değerini arttırır. Definecilik, uluslararası pazarda tarihi eser kaçakçılığının ilk basamağını oluşturur. Bununla birlikte defineciler, bu pazarın en riskli görevini üstlenen ama en az söz sahibi olan kişilerdir.

“Defineci Folkloru” başlığını taşıyan üçüncü ve son bölüm yedi alt başlığa ayrılır. Bu bölümde defineciler ile yapılan görüşmelerde elde edilen verilerden yararlanılarak defineciler arasında oluşan folklor, yazar tarafından ortaya konmaya çalışılır. Bu bölüm daha çok defineci anlatı ve anılarından oluşur. “Defineciliğe Uzanan Yol” başlığında definecilerin defineciliğe nasıl dâhil oldukları aktarılır. Eserde görüşme yapılan definecilerin büyük çoğunluğu aynı zamanda sanayi işlerinde usta veya çırak olarak çalışmaktadır. Definecilik de eserde, sanayi işlerine paralel olarak ustadan çırağa ya da babadan oğula model alma yoluyla aktarılan bir faaliyet olarak yer alır. Bunun yanında defineciliğe başlamada rüya ve Hızır

motiflerinin de etkili olduğu gör÷lür. Buna karşılık defnecilik gruplarının arasında girmek oldukça zordur. Gruba dâhil olacak bireyin grup üyelerinin güvenini kazanması şarttır. Bu nedenle aday, eski üyeler tarafından zorlu ve tehlikeli sınavlara tabi tutulur. Bu sınavları geçmeyi başarıp eski üyelerin güvenini kazanan adaylar gruba dâhil olma hakkı kazanır.

“Sözlü Kültür Geleneđi: Define Anlatıları” başlığını taşıyan bölümde defnecilik kültüründe define anlatılarının öneminden söz edilir. Bir bölgede defnecilik ile ilgili kültürün oluşmasında anlatılar oldukça etkilidir. Çünkü bu anlatıları dinleyenler aynı hayalleri kurmaya yönelirler. Bunun yanında define anlatılarının, dinleyicileri defneciliğe yönlendirerek kültürel sürekliliği sağlama, defnecilik kurallarını grup içi norm davranışlara teşvik etmek ve çatışmaları önlemek gibi işlevleri de vardır.

“Stil ve Jargon: Bizimkiler Anlar” başlığında defnecilerin arasında oluşan folklor bağlamında sadece grup üyelerine özgü oluşan stil ve jargondan bahsedilir. Stil ve jargon grup kimliğinin bir parçasıdır. Giyim-kuşamdan yürüyüşe, konuşma stilinden dinlenen müziğe kadar her şey grup düzleminde yaşam stilini yansıtırken diğer gruplar arasındaki farkları da ortaya koyar. Defneciler, güvenlik güçleri tarafından kontrol altında oldukları için günlük yaşamlarında dikkat çekmeyen sıradan kıyafetler tercih ederler. Buna karşılık kazı esnasında dikkat çekmemek için genellikle koyu renk giysiler tercih ederler ve koku sürmezler. Defneci gruplarının en belirgin sitedi jargondur. Standart dilin aksine sadece defnecilikle ilgilenenlerin anlayabileceği bir üst dil yani jargon üretilir. Jargon sayesinde defneciler arasında gizli bir iletişim sağlanır ve defnecilik faaliyetinin gizli bir şekilde icra edilmesi sağlanır.

“Defneci Hukuku: Bir Çeşit Racon Aslında” başlığında defnecilerin hak ve sorumlulukları ile defneci grupları arasında oluşan normlar hakkında bilgi verilir. Grup içi ve gruplar arası ilişkileri düzenlemek, kazı faaliyetlerini güvenli şekilde sürdürmek, ekonomik faaliyetleri korumak ve en önemlisi can güvenliklerini sağlamak adına defneciler arasında uyulması gereken bazı hukuk kuralları vardır. Grup üyelerinin ve ailelerinin güvenliği bu kurallara uymakla sağlanır. Sır tutmak, kazılar hakkında grup dışındaki kişilere bilgi vermemek bu kurallar arasındadır. Defneci gruplarının anlaşmazlıkları ise defnecilikten el etek çekmiş tecrübeli defneci ustalar tarafından çöz÷lür. Bu ustalar, defneciliğin yapısını, işleyişini ve kurallarını derinlemesine bilen kişilerdir. Defneci gruplarının içinde yer almak isteyenlerin bu kurallara uyması gerekir. Aksi halde ayıplanma, kınanma, teşhir edilme ve dışlanma gibi yaptırımlarla cezalandırılırlar.

“Dimyat’a Pirince Giderken Evdeki Bulgurdan Olmak” başlığında defnecileri bekleyen tehlikelere değinilmektedir. Defneciler, kolluk güçleri tarafından her zaman yakalanma riski altındadır. Ancak defnecileri bekleyen tehlike bununla sınırlı değildir. Dolandırıcılar da defnecilerin kendilerini koruması gereken bir tehlike olarak defnecilik kültüründe yerlerini alırlar. Ayrıca kolluk güçlerinden saklanmak dolandırıcıların ağına

düşmekten daha kolaydır. Bu nedenle çoğu zaman kolluk güçlerine yakalanmamayı başaran defineciler çıkardıkları kültür varlığını dolandırıcıya kaptırmakta ya da define bulma vaadiyle kandırılıp dolandırılmaktadırlar.

“Büyü, Ritüel ve Kurban” başlığında definecilerin fiziki yollarla çözümleyemediği durumlar için başvurulan metafizik yöntem ve uygulamalardan bahsedilir. Definecilik kültürünün önemli bir parçasını büyüler ve ritüeller oluşturur. Definecilik faaliyeti sırasında meydana gelen kazalar, yaralanmalar, ölümler, hastalıklar veya beklenmedik durumlar ritüellerin yerine getirilip getirilmemesiyle ilişkilendirilir. Defineyi gömen kişi tarafından defineleri yabancılardan korumak amacıyla cinci hocalar yardımıyla tıslımlanır. Tıslımlanan define, sahibi gelip alana kadar doğaüstü varlıklar tarafından sahiplenilir. Defineciler, ritüeller sayesinde define tuzaklarından, tıslımlardan ve defineyi koruduğuna inanılan doğaüstü varlıklardan korunurlar. Bu uygulamalar için defineciler, cinci hocalardan yardım alırlar.

“Kadından Defineci Olmaz” başlığında ise defineciliğin kadınlara uygun bir faaliyet olmamasının nedenleri tartışılmıştır. Definecilik, kas gücü gerektirmesi, kazıların genellikle gece gerçekleşmesi, ataerkil toplumlarda kadının mekânının ev içi olması ve çocuğun bakımının kadına yüklenmesi gibi sebepler dolayısıyla kadınlar için uygun bir faaliyet olmadığı eserde belirtilmiştir. Bununla birlikte kadınlar, sahada aktif olmasa da kültürel varlıkların satışında rol alırlar.

Definecilik, halk tarafından yüz kızartıcı bir suç olarak algılanmasa da devlet ve hukuk sistemi tarafından suç kapsamında değerlendirilen ve cezaya tabi olan bir faaliyettir. Her zaman yakalanma riski vardır. Kazı planları, çıkarılan kültür varlığının elden çıkarılması gibi işlemler, kapalı kapılar ardında gerçekleştirirken kazılar ise genellikle geceleri ve el ayak ortadan çekilince gizlice yapılır. Bu nedenle defineciler her zaman tedbirli davranmak, yanındaki kişileri iyi seçmek ve grup içi güveni tesis etmek durumundadır. Dolayısıyla bilimsel bir araştırma için dahi olsa definecilerin arasına girmek, onlardan bilgi almak, kazılara katılmak oldukça zor bir iştir. Yazar Hicran Karataş, definecilerin güvenini kazanarak onlarla bağlantı kurmayı başarmış ve bizzat definecilerle birlikte kazılara katılarak hem gözlem yapma hem de onlarla birebir görüşme yapma şansını elde etmiştir. Bir grup faaliyeti olan defineciliği ve defineciler arasında oluşan folkloru ele alan eser, kültürel birikimi bakımından zengin olan Karabük, Kastamonu ve Bartın illerinde definecilik faaliyetini sürdüren altmış sekiz izinsiz defineci ile yapılan görüşmelerden elde edilen veriler doğrultusunda oluşturulmuştur. Seçilen kaynak kişilerin arasında defineciler, define mentörleri, koleksiyoncular, araçlar, cinci hocalar, kolluk kuvveti mensupları bulunmaktadır. Böylece definecilik faaliyeti, çok yönlü bakış açısıyla ele alınmış ve objektif bir çalışma ortaya konulmuştur.

Eserde definecilik, suç folkloru kapsamında değerlendirilmiştir. Suç folkloru, ise folklorun görece yeni bir alanıdır. Bu anlamda çalışma, suç folkloru alanında öncü çalışmalardan biri olarak halk biliminde büyük bir boşluğu doldurmaktadır.

İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

İzinler ve Etik Kurul Belgesi/Permissions and Ethics Committee Certificate: Makale konusu ve kapsamı etik kurul onay belgesi gerektirmemektedir. / *The subject and scope of the article do not require an ethics committee approval.*

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / *There is no potential conflict of interest for the author regarding the research, authorship or publication of this article.*